

NIEDERHAUSER EMIL

MAKKAI LÁSZLÓRÓL

„Habozás nélkül elvállalja, hogy befesti az eget, és a felét csakugyan be is festi.” Tamás Lajos, a kiváló romanista mondotta ezt Makkai Lászlóról (én magától Makkaitól hallottam így). Csakugyan jellemző volt ez a kiváló tudósra. Hallatlan szomjúsággal mindig új témák, új feladatok után nézett, s be is teljesítette – ha úgy tetszik, az egész eget befestette.

Kolozsvárott végezte az egyetemet, alaposan bedolgozta magát a román történelembe, saját bevallása szerint fejből tudta valamennyi havaselvi és moldvai fejedelem uralkodói évszámát, pedig nem kevés volt belőlük. Amikor átkerült Magyarországra, kelet-európai társadalomtörténetből habilitált, írt is ebben a témakörben. De fő érdeklődési területe Erdély története volt, hogyan is lehetett volna ez másképpen az erdélyi református püspök fiaként. Az eredmény Erdély története volt egy kötetben, vészes évben jelent meg, 1944-ben. Modern szempontú volt, és rendkívül olvasmányos. A jó stílus mindig is jellemző maradt rá.

Aztán jött a nagy sorsforduló. Akkor már a Teleki Pál Tudományos Intézet munkatársa, intézeti tanára volt. De talán elbizonytalanodva saját jövőjét illetően, teológiát kezdett tanulni, Svájcba járt, Karl Barth, az európai hírnév teológus tanítványa lett. Kitűnően meg is tanulta, a szép ötvenes évek elején a sárospataki főiskolára járt egyháztörténetet oktatni. Mert egyébként megmaradt az akkor már akadémiai intézménnyé átalakult Történettudományi Intézetben. Az egyház közbenjárt, amikor el akarták bocsájtani. Révai József szólott közbe, meg kellett hagyni állásában. De a később I. Tóth Zoltán neve alatt megjelent magyar történeti bibliográfiát kellett csinálnia, másokkal együtt. Ebből három kötet meg is jelent, de Makkai neve nem lehetett rajtuk.

Maradt a teológia, ebben ugyancsak fantasztikus olvasottságra tett szert. Ugyanakkor marxista történésznek is tekintette magát, megpróbálkozott a kettő vegyítésével is, bár ezt nem írta meg, csak munkatársainak szólt néha róla. De ebből az igényből született meg a magyar puritánusokról szóló könyve. Az egyháztörténetet, pontosabban a magyarországi református egyház történetét szívügyének tekintette. Később már a debreceni teológián oktathatta, tanítványokat is nevelt ki a diszciplínában. Legalább itt módja volt az oktatásra.

Legkésőbb a hatvanas években ébredt fel az érdeklődése a francia Annales-iskola iránt. Vezető képviselőivel személyes barátságba is került, Fernand Braudel jó barátjának tekintette, gyakran beszélgettek hol Párizsban, hol Budapesten. Amit megtanult tőlük, az a gazdaságtörténet volt, most már lebontva Magyarország 16–17. századi gazdaságtörténetére. Ennek kapcsán került szoros kapcsolatba az ugyanezzel a korrall foglalkozó lengyel történészekkel. Magyarországi érdeklődése így kitérte észak felé, megingot sokat olvasott, és lelkesedéssel értelmezte a második jobbágyságot és a majorsági gazdálkodást, a kelet-európai fejlődésnek egyik kulcsát találta meg benne, talán kissé túlméretezve a problematikát. De ezen a vonalon jutott el felfogásáig, amelyet sajnos érdeemben nem dolgozott ki: voltak eredeti kelet-európai sajátosságok a korai középkorban, a rabszolgaság nagy szerepe, a despotikus uralom hagyománya, a kíséret fokozott

Makkai László a Világtörténet indulásától 1985 végéig a folyóirat főszerkesztője volt. 80 éve, 1914. július 10-én született és 1989. december 1-jén halt meg.

szerepe, az adóztatás gyakorlata. A lengyel–cseh–magyar terület, amelyet ma Közép-Európának illik nevezni, ettől kanyarodott el a 13. századtól kezdve, amikor átvette a nyugati struktúrákat, és ehhez kanyarodott vissza a 16. századtól. Nagyon érdekes, alapvető szempont, a Közép-Európa-ügyben ma folytatott vitákban érdemes volna újra előszedni. Így jutott el általában a még marxista értelemben vett feudalizmus problémáihoz, egyik utolsó munkájában régebbi tanulmányait szerkesztette össze ennek jegyében.

Hamarosan azonban megint új vagy számára nem is olyan új témák felé kanyarodott el. Mondhatjuk úgy is, korábbi kérdéseire tért vissza. Amikor a hatvanas években a magyar történészek azt a feladatot kapták, hogy írják meg tíz kötetben Magyarország történetét, bevallottan is azzal a céllal, hogy a Hóman–Szekfű-féle Magyar történetet fel lehessen váltani egy korszerűbb és marxista szemléletű összefoglalással, nyilvánvaló volt, hogy ebben neki kis részt kell vennie, a 16–17. századot tárgyaló kötetben. Ugyancsak az ő feladata lett a háromkötetes Erdély története megfelelő részeinek megírása. Közben pedig rövidebb összefoglalásokban megírta Magyarország történetét a kezdetektől 1790-ig. Foglalkozott kora középkori magyar történeti kérdésekkel is, bár ebből nem sokat publikált.

Mint erdélyi kisebbségi magyarnak a nemzeti–nemzetiségi kérdés volt egyik korai problémája. A negyvenes évek második felében a magyar–román közös múltról szóló kötetében még visszatért a témához, de azután az egyéb kérdések másfelé vonták el a figyelmét. De továbbra is számon tartotta az egész problematikát, sok érdekes megfigyelést tett róla élőszóban munkatársainak.

Mert a megírt művek mellett ez volt egyik nagyon is fontos tudományos tevékenysége. Sokszor beszélt másoknak történeti problémákról. Tele volt ötletekkel, s ezeket pazarul szórta szét hallgatói között. Akárhány rövid eszmefuttatásából egész könyveket lehetett volna írni. Szívesen adott tanácsokat a hozzá fordulóknak. Néha egy félmondata elég volt ahhoz, hogy az ember tovább tudja gondolni saját problémáit. A kelet-európai nemzeti–nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatban magam is bőszégesen hasznosíthattam mindig a lényegre tapintó megjegyzéseit.

Talán túlságosan is bőkezű volt tanácsaival, és talán túlságosan sietett az elméleti megállapításokkal. Bármikor kész volt valamelyik kardinális kérdésben egy elmélet felvázolására, s ha kritikát kapott, rögtön kész volt egy másik elmélettel. S ha ötletei nem is mindig voltak jók, valami meggondolkoztató mindig volt bennük. Aki hallgatta, sokat tanulhatott tőle. S mire megrágtá magában a hallottakat, Makkai már régen egészen más témában nyilatkozott ki újabb megjegyzéseket.

A teológiával kapcsolatban már utaltam roppant olvasottságára. Nem kell külön mondani: bármilyen témával is foglalkozott, a hazai és a nemzetközi szakirodalmat mondhatni pillanatokon belül áttanulmányozta hozzá, s aztán kifejtette saját elképzeléseit. Talán túl heves volt a témák és az elméletek váltogatásában. Nyughatatlan szellem, mindig valami új felé tájékozódott. A marxista elméletben éppúgy otthon volt, mint Max Weberben, akinek reneszánszát boldogan vette tudomásul, de addigra már más nyugati elméleteknek hódolt. Színes, néha majdnem nyugtalanító egyéniség volt. Nem számára, a magyar történettudomány számára tragédia, hogy sohasem oktathatott az egyetemen és nem nevelhetett tanítványokat. A kollégák közt akadtak tanítványai, mint jómagam. Ötleteiből disszertációk tucatjára futotta volna. Nagy kár, hogy ez a mostoha körülmények miatt elmaradt.

Gazdag életmű – a sztereotípiá nyugodtan és joggal használható vele kapcsolatban. Csak a fél eget festette be? Néha az egész, néha csak negyedét, mert új egzek felé nézett. Nagy tudós volt, aki nem is titkolta, hogy néha nagyon is esendő ember.